

Mbiakonumbaawa: Mmonwu Ijele Onyinye Ndi Igbo Nyere Odinala Mbaawa

Nneke, Charles Azubuike PhD

Ngalaba Amumumu Igbo, Afrika na Eshia

Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka

E-mail: ezeazubuike004@gmail.com

ca.nneke@unizik.edu.ng

Umi

Edemede nchocha a lebara anya na mmonwu Ijele, nke ebumnuche ya bu ka e si na ya wee kpoghachi umuafu Igboazu n'ihe banyere etimmonwu Ijele, o kachasi n'oge ugbu a mba uwa dum na-agbako onu di ka otu obodo. Mmonwu Ijele nwere onodu di elu na ndu ndi Igbo, o bu nke a mere o bu ihe kwesiri ekwesi na ndi Igbo lebara ya anya n'uzo puru iche di ka onyinye ha na-enye n'amuma mbiakonumbaawa. O bu n'ihike nke a ka e ji bagide edemede nchocha a ka e wee si na ya ziputa na mmonwu Ijele bu mmonwu odinala Igbo ma buru nke ha kwesiri ijidesi aka ike di ka onyinye odinala puru iche ha nwere. E mere nchocha a n'agumagu odinala site n'ihe a huru n'anya na n'ajuru onu ma gaa n'obaakwukwo na intaneti ka agbadoro na ya na nchocha a nke e ji 'Atutu Mkpoghaobi' wee tuchaa, ma buru n'isiokwu na-ekwu na mmonwu Ijele bu onyinye ndi Igbo nye odinala mbiakonumbaawa di ka otu obodo. A hoooro atutu a iji tuchaa edemede a, n'ihike na o bu atutu site n'onyinyo ya ele orunka o bula anya di ka ihe gazuru mba dum onu, n'ihike e ji ya eme na uru o baara ndi nwe ya. A tuchara usa di iche iche e si n'uzo ndi a nweta, nke e si na ha choputa na etimmonwu na orunka bu Ijele malitere n'ala Igbo ziputara onyinyo zuru mba onu bu mmonwu. O bu onyinye puru iche ndi Igbo nwere inye n'amuma mbiakonu nke odinala mba uwa. Edemede a ga-abara ohanaze na onye obula nwere mmasi na mbiakonumbaawa na mmonwu Ijele uru.

Abstract

The study surveyed Ijele masquerade with the aim of redirecting the Igbo peoples' attention to its rich cultural heritage, mostly this period when the world is fast becoming a global village. Ijele masquerade is held at high esteem amongst the Igbo, hence it is important to remind them of the need to take good care of it as a great contribution to the culture of globalization. This study is provoked on the passion to establish the need to guard the Ijele masquerade of Igbo Tradition with pride. The study area is on the Oral Literature. The data used in the study are sourced from personal observation, oral interview, library and internet. 'Archtypal Theory' is adopted for analysis of the study because of its deep concern on searching for universal symbols in the works of art. The findings revealed that Ijele masquerade of Igbo Tradition is a work of art that portrays the universal symbol of mask. It is a special contribution of Igbo to the culture of globalization. The research work will be of great value to the public, and any person interested in the study of globalization and Ijele masquerade.

Ndubata

O bu mma onye nwere ka o ji ana aka. Ndi Igbo bu agburu e ji otutu odinala puru iche wee mara. Mmonwu na etimmonwu bu otu n'ime odinala na ihe nzuzo diiri umunwoke di okpu na ndu ndi Igbo. N'uzo puru iche ndi Igbo na-akwanyere mmonwu ugwu na nsopuru n'ebe o di ukwu. E nwere udi mmonwu di iche iche a na-eti n'odinala Igbo, nke mmonwu Ijele bu otu n'ime ha. O bu ihe kwesiri ekwesi na ndi Igbo gbara mbo n'uzo puru iche ihu na a choghi aha ha achu n'odinala mba uwa, o kachasi n'oge ugbu a mba dum na-agba mbo ibiakou onu di ka otu obodo.

N'edemede nchọcha a gbadoro ụkwụ na mbiakonumbaụwa na etu mmonwu Ijele ga-esi weputa aha ndi Igbo di ka e onyinye ha nyere odinala nke mba ụwa nke na-agho otu obodo n'ike n'ike. N'otu aka ahụ a no n'edemede a eme ka a mata na mmonwu Ijele nwere odinala Igbo puru iche o na-eziputa nke putara ihe, site n'ihe a huru n'anya, ihe a nuru na nti na ihe e kwuru n'onu n'udi mkparitauka, egwu ma o bu abu. O bu odinala ndi a mere ka etimmonwu Ijele buru opuru iche n'omenala banyere etimmonwu n'ala Igbo. O bu nke a mere na o bu ihe kwesiri ekwesi ime ka o puta ihe na mbiakonụ nke odinala mba ụwa.

Ebumnuche edemede nchọcha a bu ka e si na ya mee ka echiche ndi mmadu o kachasi umuafọ Igbo diwanye ohu n'ihe banyere mmonwu Ijele di ka mmonwu odinala Igbo, ma mee ka ugwu na nsopuru a na-akwanyere Ijele n'oge gboo ghara ila kpam kpam, maka na o bu otu n'ime emume odinala e ji mara ndi Igbo. Ijele di ka mmonwu odinala Igbo mara mma ma burukwa ihe nkiri n'onwe ya, mere na ndi Igbo si n'okwu bu na "Ijele na mmonwu ozo anaghi agba n'ama otu oge," eziputa ugwu na nsopuru mmonwu Ijele nwere. O bu mma mmonwu Ijele mara na ebube ya, mere na mmadu na mmonwu huru Ijele na-agba ya nkiri. O bu nke a mere o ji di nnukwu mkpa na etimmonwu ahụ di okpu n'omenala Igbo, o kachasi mmonwu Ijele bu nke a ga-enye nkwardo site n'iwebata ya n'odinala mba ụwa, ka o buru ihe a ga-eji na-echeta agburu Igbo. N'otu ahụ e si n'edemede a enye Ijele di ka mmonwu odinala Igbo ohere n'edemede nchọcha di ka o kwesiri ya. Maka na o enwetabeghi ohere edemede nchọcha kwesiri ya, n'agbanyeghi etu ndi Igbo si akwanyere ya ugwu na nsopuru na ndu ha.

E nweghi nzube o bula isi n'edemede a gbaa ihe nzuzo di na mmonwu na etimmonwu ndi Igbo n'anwu. Kama o bu uzo e si agwa ndi Igbo na mmonwu Ijele kwesiri ka a hazie ya di ka onyinye puru iche ha ga-enye odinala mba ụwa. Ya mere na o bu Ijele di ka mmonwu odinala Igbo na emume odinala ya di ka odinala si n'Omabala wee gbasaa n'ala Igbo ka e lebanyere anya n'edemede a. Edemede a ga-abara ohanaeze uru. Ndi o ga-abara uru n'uzo puru iche bu umuakwukwo, n'ihina o ga-aburu ha ebe nlere anya ga-eme ka ha nwe mbawanye na mmuta. Edemede a ga-abara ndi nkuzi na ngalaba na-amu maka mbiakonumbaụwa, mmonwu na odinala Igbo uru, n'ihina o ga-emepe ha anya n'ihe banyere mmonwu odinala Igbo bu Ijele. Nke a ga-eme ka ha nwe mmasi na ya ma gaa n'ihu n'ikuziere ya umuakwukwo ha. Ndi ozo edemede a ga-abara uru bu ndi na-edemede nchọcha n'isiokwu ndi aguputara n'elu ebe a, maka na o ga-aburu ha ebe mgbakwasị ụkwụ n'edemede nchọcha ha. O bu nke a mere na o di mkpa na e dere edemede nchọcha a iji si na ya chetara ndi Igbo na mmonwu Ijele bu onyinye ha nwere inye odinala mba ụwa.

Ntuleghari Agumagu

Ihe ndi a ga-ahụ n'ebe a bu atutu nkowa e ji tuchaa edemede nchọcha a, ntuleghari atutu edemede nkowa, na nyochaa edemede nchọcha ga n'isiokwu gunyere: Mbiakonumbaụwa, Mmonwu, na mmonwu Ijele.

Atutu Edemede Nkowa

Atutu a gbadoro ụkwụ na ya n'edemede nchọcha a bu "Atutu Mkpoghaobi." O bu Carl Jung nwa afọ Mba Swiss onye biri ndu ya n'agbata afọ 1875-1961 mere ka atutu a puta ihe. Atutu a bu nke na-achoputa ihe ndi ahụ di n'orunka ma o bu odinala nke nwere otu udi, na otu echiche nyere onye o bula. Mkpoghaobi di ka aha atutu a si di, na-akpoghachi echiche mmadu n'ihe ndi ahụ nwere otu nghota na nkwenye nyere mmadu niile mgbe o bula a huru ha n'orunka n'udi onyinyo na odimara.

Kennedy na Gioia (2007:1520) ziputara otu echiche a mgbe ha ziputara na mmadu niile nwere ihe ha nwere otu nkwenye na ya. Ihe ndi ahụ na-eziputa onwe ha n'udi odimara, agwa, onodu ma o bu onyinyo nke nwere otu mputara nyere ohanaeze. Etimmonwu na nkwenye na mmuo bu otu n'ime ihe ndi mmadu nwere otu nghota na nkwenye banyere. Etimmonwu bu otu ihe n'ime ihe ndi mmadu ji ebi ndu, di ka nkwenye na odinala ha siri di. Dobie (2012:62) si na mkpoghaobi na-eleba anya n'ihe banyere onyinyo na-aputa n'odinala mba o bula, ma buru nke a na-emeso otu udi omume n'oge niile na n'ebe niile.

Mbiakonumbauwa

Mbiakonumbauwa bu okwu na-eziputa echiche ime mba uwa dum ka ha biko onu di ka otu obodo, n'usoro obibi ndu di iche iche gunyere azumahia, usoro achumnta akunauba, nkanuzu, mmuta, mgbasaozi, odinala, sayensi dgz. Otutu ndi odee ziputara echiche ha banyere mbiakonumbauwa, otu onye n'ime ha bu McLuhan (1964) nke Odimegwu (2008:77) sin a ya kowaa na uwa abiko onu di ka obodo. O bu otu echiche banyere mbiakonumbauwa ka Giddens (1999) ziputara oge o si na mbiakonumbauwa a maghi ebe o si biara wee nozuchaa ebe niile. Odimegwu (2000:77) si na ikowa mbiakonumbauwa di ka ikowa okwu niile bu ihe siri ike. O bu nke a mere na otutu mmadu kowara ya n'uzo di iche iche di ka ha si hu ya. N'uzo di iche iche ndi a, echiche banyere mbiakonumbauwa chikotara echiche gunyere ngwaahia, oru na mgbanwe ego, o chikobara azumaahia, ego na nkanuzu n'uzo mere ka o chikoba uwa na uzo e si eme ihe di iche iche na ndu. Iroegbu (1994:108) ziputara mbiakonumbauwa a, oge o kwuru na amuma a na-ebu na oku a na-akpo banyere mbiakonumbauwa bu ka e nwe mmekorita nke nkanuzu iji kwalite ma nyere ndi o nweghi ka oha ha no n'akuku uwa di iche iche aka.

Njoku (Act:124) kowara na mbiakonumbauwa bu nke na-atugara mkpolite mmekorita mba di iche iche n'usoro achumnta akunauba, ndorondoro ochichi, usoro agumagu, nke nkanuzu na omenala. O gara n'ihu kwuo na echiche mbiakonumbauwa, taa sitere n'awa ohuu nke ndi no n'isi ya bu ndorondoro mbauwa chikobara onwe ha onu ka a luchara agha mbauwa nke a njurumoyi, ma na ndorondoro nke uwa ohuu gbadoro ukwu n'achumnta na etu a ga-esi eme ka ghara inwe mgbochi nke opupu na mbata azumahia n'ebe o metutara ichikoba nkanuzu. Anto-Danso(nd:60) si na mbiakonumbauwa mere ka ndi mmadu nwe ohere di iche iche nke ha ga-esi baa uba ma muo mmeputa nke otutu amuma banyere akunauba. Ndi mmadu na akunauba ha na-enweta onodu ka mma nke mbiakonumbauwa wetara n'azumaahia bara mbiakonumbauwa nnukwu uru. O bu nke a mere na otutu mmadu na-ahu ka ngwa oru agamunihu.

O bukwa otu echiche ahụ ka Ijan (2011:385) ziputara mgbe o si na echiche mbiakonumbauwa batara mbiakonumbauwa n'agbata afọ 1990, wetara mmepe anya nke obodo di iche iche site n'imeghari na ihazighari ihe ha na-eme n'obodo. N'echichi Chesnais (2004) o si na putara nkwekorita nke akunauba, ndorondoro ochichi, n'inwe ezi usoro ochichi n'etiti ndi e ji okwu ha agba izu n'awa dum, nke bu atumaatu gbadoro ukwu n'inye onye o bula ohere site n'igba mbo mee ka onye o bula weputa echiche maka ezi usoro mmekorita mmadu na ibe ya n'uzo akughị mmiri. Eze (2014:399) n'aka nke ya kwuru na uwa agbakola onu di ka otu obodo n'uzo di iche iche gunyere azumaahia, nkanuzu, nzikoritaozi, agumaakwukwo, mmekorita mmadu na ibe ya dgz. Ajayi (2003) nke o kwuru na mbiakonumbauwa nwere ike ime ka usoro ochichi, akunauba, mmekorita mmadu na ibe ya na omenala gbanwee n'uzo puru iche, maka na mbauwa niile gbakoro onu di ka otu obodo nke putara ihe n'usoro gunyere egwu, ejije na agumagu dgz. Otu echiche a putara ihe n'okwu Agbo (2011:227) choputara na mbiakonumbauwa bu uzo e si egosiputa ma jidesie ike ihe ndi ahụ gbadoro mgborogwu na nsirihundu. Ndi wubere ma ziputa echiche mbiakonumbauwa na-aga bu otu uzo ahụ ha siri hu ndu gara aga di ka akukoala. O bu

nke a mere na ọ bụ ihe siri ike mana a gaghi e mere ya ebere site n'amamiikpe ma ọ bụ too onye ọ bula banyere oghom na uru di na mbiakonumbauwa.

Ọ bukwa echiche banyere mbiakonumbauwa a ka Enuka (2006:75) ziputara oge ọ si na uwa ohuu nke usoro achumnta akunauba, usoro ochichi na odinala na-aputa, nke nwere ezi usoro mmekorita mmadu na ibe ya na-esiwenye ike. Okachasi na akuku mbauwa di iche iche n'azumahia, ego, ire ngwaahia, ndorodoro banyere mgbasaozi nke na-enweghara onyinyo a na-ese n'usoro mmekorita mmadu na ibe nke uwa ohuu. Ọ gara n'ihu kwuo na o nweghi ihe ga-egbochi mmadu ikwu na mbauwa na-agbakozi onu n'uzo puru iche nke na mmadu enwghi ike igbako etu o si agasi ike ma na-agbasa. Ibrahim (2003) mere ka nke a puta ihe oge ọ kowara mbiakonumbauwa di ka uzo e si eme ka e new ezi usoro achumnta akunauba, usoro ochichi, nchekwa ndu na agha na mmekorita mmadu na ibe ya na odinala nke uwa. A na-eme nke a site n'iwube ulommeputa ngwaahia nke ndi mmadu nwe n'onwe ha, site n'enyemaka usoro mgbasaozi ogbara ohuu nke site n'aka ndi Emerika na ndi otu ha no na Europ na Japan. Enuka (2006:77) n'echiche nke ya kwuru na mbiakonumbauwa na-agbanwe agbanwe n'uzo di omimi nke na-eme ka ndi mmadu mata mkpa ọ di na obodo ọ bula dabere n'ibe ha n'ihe ha ji buru okaibe, n'ih na ihe na-eme n'oge ugbo a bu nke na-eme n'etiti mbauwa kari obodo mmadu si nay a puta. Mbiakonumbauwa bu nke sitere n'usoro mgbasaozi ogbaraohuu.

Ọ bukwa otu echiche banyere mbiakonumbauwa a ka Ibekwe (2013:94) mere ka a mata oge ọ si na mbiakonumbauwa bu nke mmadu enweghi ike ikowa ya, n'ih na o nwere echiche di iche iche o na-eziputa na ndu ndi mmadu di iche iche. Ọ si na ọ bu ichikota, ikewa, mgbasaozi na mmeputa egwu odinala ka ọ guzuo mbauwa, iji mee ka mmekorita odinala na ibe ya di mfe. Utoh-Ezeajugh (2010) si na mbiakonumbauwa bu usoro ire na izuru egwu odinala site n'otu mba gaa na mba ozo, ma ọ bu uzo e si eme ka egwu odinala guzuo uwa niile. Echiche a putara n'okwu Ajawole (2010:223) oge ọ si na mbiakonumbauwa putara njem gazuru mbauwa dum, nke a na-aga site n'ime obodo puo n'izugbe nke gbadoro ukwu na mmekorita mmadu na ibe na achumnta akunauba, nke ebumnuche ya bu ichikoba mbauwa onu n'azumaahia.

N'aka nke ozo, Anyanwu (2003:24) mere ka a mata na mbiakonumbauwa a bu otu atumaatu ahụ a na-atu iji mee ka a ghara ihu ihe niile banyere ndi Afrika ka ihe di mma, ma buru nke e ji akpagbu ma na-emegide ndi Afrika ma ọ bu ndi mbauwa nke ato. N'echiche odee a mbiakonumbauwa biara ka mkpagbu a na-akpagbu ndi Afrika bawanye.

Mmonwu Ijele

Iloegbunam (2015) si na "Ijele bu okwu na-eziputa inwe ume ma ọ bu ike nke na-eziputa echiche na ọ na-adị arọ, site na akarangwa e ji wee ruo ya n'oe gboo." Echiche a putara ihe n'okwu bu "jee lelee ma ogiriga ọ waala gi", a na-agwa mmonwu Ijele. Ọ bu mkpobiri okwu a bu 'jee lelee ma ogiriga ọ waala gi', ma ọ bu 'jee lelee ma ike ibu ibu ọ di gi' ka a na-akpo "Ijele" n'uzo mkpirisi. Ọ gara n'ihu kwuo na mmonwu Ijele mara mma nke ukwu n'ih na o nweghi ihe adighi n'elu ya. Ọ di ka akwukwo e dere usoro obibi ndu ndi Igbo n'ih na ihe odinala ndi Igbo dacha n'elu ya. Na ugwu na nsopuru ndi Igbo na-akwanyere mmonwu Ijele kariri akari. Mmonwu Ijele na-enwe ugwu n'ih na a ruru ya ka ihe niile di n'elu ya. Ọ bu nke a mere ndi Igbo na-ekwu n'okwu ma na-agu n'egwu na mmonwu agaghi aka Ijele aka. Edozie (2015) si, 'ọ bu Ijele kacha mmonwu niile a na-eti n'ala Igbo, n'ih na a ruru Enyi Mmonwu ka o buo ibu iji mara ma ọ ga-eme ka Ijele laa ma na o nwere okpa anọ'. Ọ si na ọ bu naani mmonwu Ijele bu mmonwu nwere ukwu abuo buru ibu ma di kwa arọ, maka na mmonwu niile di n'ala Igbo no n'isi Ijele.'

Ọ bụ echiche a ka Aniakọ (2002:327) ziputara mgbe ọ si na ọ bụ Ijele kacha mmonwu ndi Igbo na-eti, ma gaa n'ihu kwuo na ọ bụ ya na-edu mmonwu ndi ozo ma buru kwa eze mmonwu. Ọ si na mmonwu Ijele na-egosi idi n'otu ihe e kere eke n'ụwa a. Na ogwe ahụ ya na-adị okirikiri sitere na nñomi usoro ndi Igbo si ewu ulo. Akwa di oke onu di n'akuku ndida ya nke na-eciputa n'esereese na apiriapi a na-ahu n'ahu ulo na n'onu uzo iji choo ya mma. Ọ gara n'ihu kwuo na mmonwu Ijele bu nnukwu orunka na-egosiputa uwa mmadu no na ihe a na-eme n'obodo, na-egosiputa uwa umu mmuo site na mmonwu ndi Igbo di iche iche na-eme ka ntoaja na ebube mmonwu Ijele puta ihe. Odee a si na udi anu ohia di iche iche di n'elu mmonwu Ijele di ka eke na agu na-eciputa kwa uwa anumanu. Ihe nke a putara bu na a chikobara usoro obibi ndu ndi Igbo na mmonwu Ijele di ka otu orunka na-eweta mmekorita mmadu na ibe ya nakwa udo nke echiche. Amankulo (2002:404) si na Ijele bu mmonwu mara nnukwu mma ma nwe ugwu mere na ọ na-eri obodo nnukwu ego iji ruo ya. Ọ si na o buru nnukwu ibu ma na-agba egwu ogugu, egwu ogbugba na-eme ka ndi nkiri na-eche na ọ ga-ada ada site nzo kwu ya. Ọ bụ echiche banyere nzo kwu egwu ya a, mere na ndi nkiri na-eche ebe o si wee bia. Ọ gara n'ihu kwuo na Ijele na mmonwu na-achọ okwu na-eso aputa otutu mgbe nke na-eme ka egwu na-atu ndi nkiri. Nnekwe (2015) ziputara na Ijele bu mmonwu buru ibu, maa mma nke ukwu n'udi gbara mmadu gharij, maka na ọ bughị ihe otu onye nkiri huru n'elu Ijele ka ibe ya huru n'ihị na ihe no n'elu ya hiri nne. Ọ si na ọ bụ nke a mere ndi Igbo ji ekwu okwu asi na 'nkiri mmonwu Ijele jiri chi.' Nke a putara na mmonwu Ijele bu nnukwu ihe nkiri ma nwe otutu ihe nkiri n'ahu ya, nke na ndi mmadu ga na-ekiri ya malite n'ututu ruo n'abali. Udealọ (2015) kowaputara na ọ bụ Ijele kacha mmonwu di n'ala Afrika buo ibu ma buru onyinye puru iche si n'ala Igbo di n'obodo Naijiria. Ọ gara n'ihu, kwuo na ndi obodo di iche iche n'Anambra Steeti di nke di na ndida-owuwa anyanwu ala Naijiria, na-eti mmonwu Ijele n'emume ufodu di ka akwamozu na emume e ji akpoku mmuo omumu, na uba ihe akuku ubi bu emume puru iche a na-eme n'oge okochi. Na Ijele bu mmonwu puru iche n'Anambara Steeti na Naijiria. Ihe omimi banyere etu Ijele si buo ibu, mere na e nwere otutu ihe na-eme na ndu e gosiputara n'elu Ijele. Ọ si na ihe omimi di n'etimmmonwu Ijele mere na e ziputara usoro obibi ndu niile na ya. Ọ bụ ya kacha mmonwu niile n'ihị na ọ bụ naani ya na-agba n'ama otu oge, ma burukwa mmonwu ga-agba ikpezazu n'emume n'ala Igbo.

N'otu aka ahụ ka Nwachukwu (2003:166) ziputara otu echiche ahụ mgbe ọ si na otutu mmadu na-ekwu na Ijele kacha mmonwu a na-eti n'ala Igbo. Na ọ na-adị ka ulo ma na-anochite anya ihe niile ndi Igbo mara na ihe ha ga-ama di ka agburu. Obasi (2010:9) si na mmonwu Ijele mara mma nke ukwu ma nwe ugwu maka na ọ naani n'afọ iri abuo na ise ma ọ bụ n'afọ iri ise ka o ji aputa. Nweke (2015) si na mmonwu Ijele na-eciputa idi ukwu, ibu eze nakwa ogaranya. Ọ si na obodo niile di n'Ayamelum na-eti mmonwu Ijele n'ebe ọ di ukwu, mere na ogbe obula nwere nke ha. Ebube mmonwu Ijele si na nkwenye ndi Igbo na mmonwu bu ndi nnochite anya ndiiche. Mmonwu niile na-enwe ebube n'ala Igbo, mere e ji ekwu na o nwere ihe mmonwu na-eme e ji agbara mmonwu oso. Ihe ahụ e ji agbara mmonwu oso bu ebube ma ọ bụ ibobo, na-arụ oru puru iche na mmonwu Ijele. Edozie (2015) n'aka nke ya si na Ijele bu mmonwu ohaobodo na-eti, nke mere na otu onye enweghi ike eti ya maka na o nwere ego. Ọ bụ ndi obodo na-akwado Ijele, mere na ihe niile banyere etimmmonwu Ijele ahụ bu ndi obodo na-eme nkwardo ya. Ọ gara n'ihu kwuo na Ijele na-agba ubochi abuo, na ọ gbara ndi obodo n'ubochi mbu, n'ubochi nke abuo ọ gbara umuada.

Ijele bu mmonwu nwere nnukwu ibubo ma ọ bụ ebube, mere na ya na mmonwu ozo anaghi agbakota n'ama otu oge. Ọ bụ n'ibobo mmonwu ka ugwu na nsopuru a na-enye ya di. Echiche a putara ihe n'Asigbo (2012:7) mgbe ọ si 'ọ bụ ibobo na-eme orunka bu awuru e ji akwa wee kwaa buru mmuo. Ọ bụ ibobo a na-eme ka mmonwu nozuo ebe niile ma nwe ike nke mmuo.'

Nwakaeze (2015) si na 'n'oge gboo mgbe ihe banyere etimmmnwu Ijele nwere ugwu, o na-agba n'ama ebe niile edere jii akwukwo osisi niile akwuru otu ebe.' Etimmmnwu Ijele na-abu nnukwu emume ndi mmadu ji enwe obi uto, maka na e nwere ihe ngosi di iche iche a na-eme na ya, di ka egwu umuokorobia na umuagboghobia. O bu n'oge okochi Ijele ji agba iji wee mee emume omumu na nke uba ihe akuku ubi.

Mnwu Ijele nwere ike di nko ma o bu juo oyi site n'etu mmuo no n'awuru Ijele ahu si di. Mmuo no n'awuru Ijele mara mma di nko o buru ihe nkiri ma na-ekpo oku n'onwe ya. Mmuo no n'awuru Ijele mara mma juo oyi o na-esi ike na nchoputa mana o na-aputa ihe nke ukwu ma o buru n'awuru Ijele di ocha ma o bu nke ejughi eju ka mmuo no n'ime ya juru oyi. Mmuo no n'awuru Ijele na-emetuta nzokwu egwu ya, n'ihu na mmuo nwere nke ka ibe a na-agba egwu. O nwere mmuo ga-adi nko ma nzokwu egwu ya na egwu a na-etiri ya anaghi adakorita. N'aka nke ozo, mmuo no na mmnwu Ijele nwere ike idi nwayo nke na egwu a na-etiri ya na-ebu nzokwu egwu ya uzo. Nwakaeze (2015) si na mmnwu Ijele na-agba egwu obere oge na-agaghi eru otu awa n'ihu na o naghi ano ogologo oge n'ogbo. Edozie (2015) si na o bu ugboro ato ka mmnwu Ijele na-agba n'ogbo ma o bu n'ama, na o gbaa nke mbu o baa n'oda, o gbaa nke abuo bakwa n'oda, wee gbaa nke ato. Ka o siladi, o kachasi mma di na mmnwu Ijele bu na mmuo no n'awuru noro n'etiti idi nko na iju oyi. O bu n'onodu a ka Ijele ji eziputa na o bu eze mmnwu niile n'ala Igbo site nzokwu egwu ya na-ejuputa na nganga, ugwu na ebube mgbe o na-agba.

E nwere oge na onodu mmnwu Ijele ji agba. O bu mmnwu Ijele na-agba naani ya n'ogbo ma buru mmnwu ikpeazu na-agba n'ama. O si na Ijele na-agba n'akwamozu ndi eze ma o bu nwoke na nwaanyi a maara aha ha, ya na akwamozu otu n'ime ezinulo Ijele n'ala Igbo. O bu n'oge udummiri ka mmnwu Ijele ji agba n'oge gboo. Iloegbunam (2015) ziputara echiche a mgbe o si na o bu n'udu mmiri ka e ji eti mmnwu Ijele n'oge gboo, n'ihu na o bu n'udu mmiri ka ego ji adi ndi Anam n'aka. O si na obodo tiri mmnwu Ijele na-achujaja ma mmnwu Ijele gbachaa. O bu n'ihu nke a kwuo na ichujaja bu emume odinala n'etimmmnwu Ijele na a n'ihu na o bu aru ka obodo mere wee ruo ibu aru di etu a n'udi mmnwu. N'aka nke ozo, o bu n'oge okochi ka e ji eti mmnwu n'oge ugbo a. Nzekwu (1981: 135) mere ka echiche a puta ihe oge o si na o bu n'oge okochi ka etimmmnwu ji amalite na mpaghara owuwa anyanwu ala Naijiria bu oge ha ji ezu ike. Ogu-Raphael (2009:81) si na 'o bu naani ntoaja gbadoro ukwu na mmuo ka e ji eme ka e nwe ezi usoro mmekorika n'etiti mmadu na mmuo.' O bu nke a mere na obodo na-enye mmnwu Ijele ewu di ka uzo ha si akpu aru ahu ha mere.

Nchikota Ntuleghari Agumagu

Site n'ihe a hurula ndi mmadu kwurula, ndi odee deekwa n'elu ebe a banyere mbikaonumbaawa na mmnwu Ijele, di ka isiokwu edemede a siri di. Ka o siladi, echiche ndi mmadu na ndi odee ziputara banyere mbikaonumbaawa, na mmnwu Ijele, dichu mma n'udi ha, ma na o nweghi nke obula n'ime ha a ga-eji nochite anya edemede nchocha a, n'ihu na o dighi nke obula n'ime ha ziputara ihe banyere etu etimmmnwu Ijele ga-esi bata n'odinala mba uwa. O bu nke a mere o ji di mkpa na omenchocha bagidere edemede a, wee na-aruo ka e nye ya ohere n'etiti edemede nchocha ndi ozo maka na o ga-eme ka mmuta banyere mbikaonumbaawa, na mmnwu Ijele puta ihe n'uzo puru iche.

Ntucha Echiche Di n'Isiokwu Nchocha

Mmalite Mmwu Ijele n'Ala Igbo

Mmwu Ijele malitere n'ala Igbo n'oge, nke na o nweghi onye no ndu ugbo a, nwere ike ikwu mgbe Ijele mbu gbara. O bu echiche na mmnwu Ijele di okpu na ndu ndi Igbo ka otutu ndi

orunka ndi a ziputara oge ha si na o nweghi onye no ndu ugbo a nwere ike ikowaputa onye orunka mbu ruru bata n'obodo Inyi. O bu nke a mere Nwokike (2005) ji kwuo na onye ma o bu ndi na-akpu ite kwenyere na a mnyere ha n'ime ya. Okunna (2011:84) si na o nwebeghi onye mara onye mbu kpuru ite n'obodo Awka Ndiagu. Nneke (2016:52) mere ka a mata n'agbanyeghi na o dighi onye mara oge mmonwu Ijele malitere, agumagu onu mere ka a mata o bu n'Ombala ka Ijele si wee gbasaa n'ala Igbo. Obodo mejuputara Ombala di n'okpuruochichi ime obodo anu na-aru awuru Ijele n'ala Igbo gunyere, Owuwa anyanwu Ombala Aguleri, Umueri, Umuoba Anam, Igbariam, Nando na Nsugbe. Odida anyanwu Ombala: Ifite Anam, Ezi Anam, Nzam, na Olumbanasa. Oyi: Nteje, Okuzu, Ogbunike, Umunya, Nkwele. Ayamelum: Anaku, Omo, Ifite Ogwari, Igbakwu, Umumbo, Omasi Umulum na Umueje.

O bu n'Umueri di n'okpuru ochichi ime obodo Owuwa anyanwu Ombala, ka mmonwu Ijele si gbasaa n'ala Igbo. Akukola na agumagu onu kwuru na o bu n'Umudiani, n'Ikenga Umueri ka mmonwu Ijele si malite. O siri ike ichoputa afo ndi Igbo malitere etimmonwu Ijele n'ih na o nweghi ebe e dere ya n'akwukwo, ma agumagu odinala Igbo eziputaghi ya. Oge Ijele malitere n'ala Igbo siri ike nchoputa n'ih na o nweghi onye no ndu ugbo a nwere ike ikwu afo Ijele mbu gbara n'Umueri. E nwere ike ikwu na mmalite etimmonwu Ijele n'ala Igbo bidoro oge echiche ihe nzuzo bu mmonwu batara n'echiche ha. A ga-elekwa mmonwu Ijele anya di ka ihe malitere na ndu ndi Igbo oge ha ka no n'ime ndu juputara oke ntaramahuhu, ikpa ike, na ime odogwu. O bu nke a mere na a na-ahu etimmonwu Ijele di ka nnukwu ihe n'ala Igbo. N'otu aka ahu o buru na e were orunka di ka usoro e si eziputa ogo ndi mmadu no na ndu ha, nke e si na ya eziputa udi echiche ha na-eche. O bu udi echiche ha eche, na-eme ka ha na ebi udi ndu ha na ebi. A ga-achoputa na orunka awuru Ijele malitere na ndu oke ntaramahuhu. Iloegbunam (2015) ziputara echiche a mgbe o kwuru na o bu osisi a na-akpo "ukpi" ka e ji atu ihe otutu na apririapi na-adi n'awuru Ijele n'oge gboo. O bu nnomi ihe a nagh ahu anya di okpu na ndu mmadu mere na mmonwu Ijele si na nkwenye na mmuo. O bu nnomi onyinyo si n'echiche onye orunka puta mere na awuru mmonwu Ijele bu orunka.

Ntoala Emume Odinala Ijele

Ijele di ka mmonwu ndi Igbo na-eti nwere emume odinala di iche iche a na-eme na usoro a nagbaso wee na-eme emume ndi a. Etimmonwu Ijele bu ihe ohaobodo na-eme. O bu nke a mere na otu di iche iche no n'obodo nwere oru di iche iche ha ga-aru malite n'izite egwu Ijele ruo n'opupu ma o bu mputa ya. O di nnukwu mkpa na e ziputara emume odinala na ntoaja banyere mmonwu Ijele, maka na nke a ga-enye aka na nghota echiche ndi Igbo banyere ya. Ntoala emume odinala etimmonwu Ijele gbadoro ukwu na nkwado di iche iche a na-eme n'uzo di iche iche maka mmonwu Ijele. O bu nke a, ka a ga-esi na ya choputa okwa mmonwu Ijele no n'etiti mmonwu niile n'ala Igbo. Emume odinala ndi a na-eme ka Ijele gbaa nke oma na-egosi okwa ndi Igbo dewere mmonwu Ijele. Emume ndi ahu a na-eme n'etimmonwu Ijele gbadoro ukwu na nkwenye na nsirihundu ndi Igbo banyere etu ha si nabata mmonwu ahu puru iche na ndu ha.

Nkwado Etimmonwu Ijele

E nwere nkwado di iche iche a na-eme n'etimmonwu Ijele, putara ihe n'uzo abuo gunyere nkwado nke echiche ma o bu nke mmuo na nkwado a na-ahu anya. O bu na nkwado nke echiche, ka ndi na-achikoba emume odinala n'obodo ahu, na-anoko wee tuo elo banyere etimmonwu Ijele ha na-achio iti. Ha ga-anu nay a tuo elo banyere obodo ga-akuziri ha egwu ma o bu "Igba Ijele" na ndi a ga-eziputa maka nke a. Ha ga-atukwa elo banyere ego a ga-eji wee kwuo ndi ga-abia ikuziri ha egwu a ugwo. O bu na nkwado nke mmuo ahu kwa, ka ha na anu atu elo ebe oda Ijele ga-adi, ma tukwa elo banyere onye orunka ga-aruru ha awuru Ijele. Okachasi itu elo

banyere ihe a ga-enye ya n'oge niile o ga-anọ n'oda na-arụ orụ ya. Ha na-aga n'ihu tuọ elo etu ha ga-esi weta ego a ga-eji mee ihe ndi ozo kwesiri ka e mee tutu Ijele agbaa n'ama. O bu n'ime nkwado nke mmuo ahụ, ka a no na ya akpa mgbe onye orunka ahụ ga-arụ Ijele, ga-arụ odo. N'ihu na odo ga-enyere ha aka na mgbasaa ozi banyere mmọnwu Ijele ahụ. Odo ga-enyekwa aka n'achum nta ego etimmmọnwu Ijele, site n'ije n'obodo di iche iche ebe a na-alu umu ha ndi nwaanyi. Mmejuputa nkwado nke echiche a n'udi a na-ahu anya bu nkwado mbu obodo choro iti Ijele ga-eme. Ihe putara ihe n'iru oda Ijele, nzite egwu, imu egwu ma o bu igba Ijele na odo.

Iru Oda Ijele

Otu n'ime nkwado a na-eme n'etimmmọnwu Ijele bu iru "Oda Mmọnwu Ijele". Oda bu ogige ma o bu ngwuru, e ji ahijia ma o bu igwu nkwa wee gbaa okirikiri n'ebe ndi na-eti Ijele ga-anọ wee na-amu egwu igba Ijele na egwu ogbugba a na-agba mgbe a na-eti igba ahụ. O bu kwa n'ime oda ahụ, ka e nwere oda ozo nke o bu naani ndi okenye na ndi bara na mmọnwu na-abanye na ya. O bu n'ime oda a di n'ime oda ka ngwa egwu e ji amu egwu Ijele na-adi. O bu na ya ka akarangwa na ngwongwo onye orunka na-arụ Ijele na-adi. Oda bu orunka si n'echiche ihe nzuzo bu mmọnwu wee puta, n'ihu na o bu ya na-eme ka ihe a na-eme banyere mmọnwu di nzuzo n'anya ndi esoghi n'otu ya. N'otu aka ahụ ka "Oda Mmọnwu Ijele" na-eme ka ebe a na-amu egwu ya di nzuzo n'anya ohaobodo. O bu oda na-eme ka mmọnwu ma o bu egwu o bu la a na-amu amu nwe ugwu n'anya ndi nkiri n'ubochi o ga-aputa ihe ma o bu ubochi a ga-ebute ya n'ihu ohaobodo. E wezuga oda ndi mmadu ekirie mmọnwu ma o bu egwu ahụ, nke ga-eme ka otutu ghara ibia nkiri ya n'ubochi o ga-agba n'ama.

A na-aruru mmọnwu Ijele oda, o bughị naani ka o ghara ikwe ka ndi mmadu kirie ya, kama na o buru ibu. O bu na oda a ka o ga-esi na ya aputa igba n'ama mgbe o ga-agba. O bu n'ime oda a ruru maka mmọnwu Ijele, ka a na-amu egwu Ijele na egwu odo ijele n'ihu o bughị ihe a na-eme n'ihu ohaobodo. O bu nke a mere na oda bu ihe mbu a ga-ahu anya obodo na-achọ izite egwu ma o bu mmọnwu ga-ewube n'ihu na o bu n'ime ya ka ha na ndi ga-abia ezi ha egwu ga-anọ wee na-amu ya bu egwu. Ka o siladi, oda a na-arụ n'etimmmọnwu Ijele na-adi uzo abuo. Otu bu ebe a na-anọ amu egwu mmọnwu Ijele ahụ ma buru nke a no n'ime ya wee ruo ya. O bu kwa na ya ka o ga-esi puta n'ubochi o ga-agba. Oda nke abuo na-adi n'ama obodo ebe mmọnwu Ijele na-agba. O bu na ya ka Ijele na-abanye wee si na ya gbaa n'ama ihe di ka ugboro ato ma o bu kariya.

Nzite Egwu Igba Ijele

Obodo o bu la na-eti mmọnwu Ijele ga-ezite egwu igba Ijele, nke bu otu n'ime nkwado a na-eme n'etimmmọnwu Ijele. Okeke (2009:175) si na 'otutu mgbe ndi oka n'igba egwu na-esi n'obodo ozo bia ezimegwu n'obodo ozo, oge e goro ha ka ha kuziere umunwaanyi egwu gunyere egwu ogbugba na etu e si eti ngwa egwu'. Egwu igba Ijele bu ndi obodo na-eti ya nke oma ka a na-eje ezite ya n'obodo ha. Egwu a na-etiri mmọnwu Ijele bu igba a na-etiri ya na eme ka mmetuta ahụ nke uda egwu ahụ puta ihe n'udi mmeghari ahụ a na-akpo igba egwu. O bu mgbe a na-amu egwu ka a na-eme nkwado ndi ozo banyere etimmmọnwu Ijele ahụ. A na-amu egwu a otu afo zuru oke, nke a no n'ime ya wee na-eme nkwado maka iru odo Ijele, na omumu egwu ya. O buru na a chotachaa ndi ga-akuziri ha igba ma wube oda, a mara na ndi obodo ahụ adila njikere iti Ijele.

Imu Egwu Ijele.

Mmọnwu Ijele nwere egwu ma o bu igba a na-etiri ya mgbe o na-agba n'ama. O bu nke a, mere o ji di mkpa na ndi ga-eti Ijele ga-amu egwu ya, n'ihu na o bu otu n'ime nkwado putara ihe a na-eme mgbe obodo na-achọ iti mmọnwu Ijele. O bu umuokorobia na-amu egwu Ijele. Ha na ndi ga-ezi ha igba Ijele ahụ ga-anọ otu onwa ma o bu kariya site na etu ndi ha na-akuziri si wee

nwedewe ike imuta egwu ahụ. O bụrụ na biara nkuzi egwu ahụ laa, ndị a kuziri ya na-anọ otu onwa n'obodo iji mee ka ha mutachaa egwu ahụ nke oma. Mgbe nke a gachara, ha na-abiakwa imu egwu ahụ n'ubochi anọ di n'onwa o bula, bu oge ukwu ndi obodo ahụ. N'obodo di ka Umụọba Anam, o bu Uka Eke ka ha ji eme oge ukwu ha. O bu n'ime Uka Eke di n'onwa ka ha ji amu egwu mmonwu Ijele ha. Ndi na-amu egwu ahụ bu umuokorobia obodo di n'ogo di iche iche, ndi o bula otu nke ha. O bu mgbe a na-amu egwu, ka ndi okenye mara egwu nka agba ma o bu ndi mara "ihe okpa" eme ji akuziri ndi ga-ebu uto etu esi agba egwu e ji ebu uto Ijele.

Imu egwu igba Ijele abughi ihe siri ike nke ukwuun nke na o ga-ewe ihe kariri onwa isii. O bu igba ahụ ka ndi na-eti mmonwu Ijele zitechaa ma malite imu ya, a mara na ha adila njikere etimmmnwu Ijele ahụ. Ka o siladi, o bughi obodo naile di n'ala Igbo tiri mmonwu Ijele nwere nka mmuta egwu igba ya n'otu aka. Ihe na-eme ka imu egwu Ijele na etimmmnwu ya wee ihe kariri otu afo, gbadoro ukwu n'ego ndi obodo ahụ nwere iji ruo awuru Ijele ahụ. Iloegbunam (2015) si o bu otu afo ka a na-amu egwu Ijele, kama na o bu ego obodo ji n'aka ga-eme ka Ijele ha gbaa oso oso ma o bu ghara ipu n'ime otu afo. O bu n'ime oge e ji amu egwu ahụ, ka e ji amu ihe banyere egwu odo n'ih na o bu ya bu mmonwu mbu na-agba tutu Ijele adi njikere igba n'ama. Odo nwere ike igba ihe kariri onwa ato na-eje obodo di iche iche ebe a na-alu umunwaanyi ndi obodo ha na-akoro ha na ha ga-eti mmonwu Ijele.

Achumnta Ego Ijele

Achumnta ego putara ihe nke oma na nkwado a na-eme n'etimmmnwu Ijele, maka na mmonwu Ijele na-eri nnukwu ego iji ruo ya. O bu nke a mere na obodo nwere ego agaghi egbuwe oge n'iru awuru Ijele mgbe ha mutachara egwu ya. O bu nke a mere n'obodo ga-eti Ijele na-agba mbo n'uzo di iche iche ichikoba ego ha ga-eji ruo awuru Ijele ahụ, ka o wee buru ihe mara mma na ihe nkiri. Onuegbu (2006:184) ziputara na ego di nnukwu mkpa n'abu a kporo "Ego." Na nkebiabu nke abuo n'ogbara nke mbu na nke abuo, na "Okwu baa n'ego/Ogbenye esere onu". Maduekwe (n.d:51) kowara onodu ego kwesiri ino na ndu ndi mmadu n'abu a kporo "Ego na-Ekwu" na nkebiabu nke abuo n'ogbara nke mbu na nke abuo. O si "Oji ego ketara isi oche na nzuko obodo/Oji ego bu onye oma n'etiti ndi obodo."

Okediadi (2003:556) ziputara echiche banyere ego a, n'abu a kporo "Ego" na nkebiabu nke ano n'ogbara nke mbu na nke abuo na kwa na nkebiabu nke ise n'ogbara nke ato na nke ano. Oge o si na ego na-egbu ka mmanya maka na o bu onye ji ya ka a na-asi kwube na anyi na-anu. O si na "Ego i na-egbu ka mmanya. Onye ji gi ka a na-asi/Kwube na anyi na-anu." Chukuezi (2001:15) si na ego bu mma ihu abuo kpuchara dike isi ma daa ogbenye ngworo n'abu a kporo "Ego" n'ogbara abu nke mbu na nke abuo ebe o si "I bu aguba kpuchara dike isi/ I bu ngworo dara onye ogbenye". Ekegbo (2005:14) kowara onodu ego kwesiri ka o nodu na ndu ndi mmadu n'abu a kporo "Ego Uwa" na nkebiabu nke ise n'ogbara abu nke abuo ruo na nke ise. Mgbe o si na ego ekwesighi iduhie onye o bula uzo ma o bu mee ka mmadu rijuo afo dachie uzo. O bu ezie na mmadu ga-agbariri mbo mana nke a ekwesighi ibu igbara ego odibo.

O bu n'ih onodu di etu a ego no na ndu mmadu, mere na obodo ga-eti mmonwu Ijele na-achumnta ego n'uzo di iche iche, gunyere ika utu, igba mbibi ego, onyinye akamkpa na ije odo. O bu ihe banyere achumnta ego a ka Heino na Pagan (2000) ji kwuo na usoro a ga-esi nweta ego gunyere enyemaka n'aka ndi ochichi, ego e dewere edewe, onyinye, ibite ego n'aka ndi enyi na umunna, ma o bu n'aka ndi na-ebinye mmadu ego bu usoro doro anya e si enweta ego. Obamiro, Orisajinmi, na Akande (2008: 107) n'aka nke ha kowara na o bu ego bu isi sekpu nti na agamnihu ihe o bula. Chiekezie, Akpan, Nzewi, na Orogbo (2008:409) kwuo na ego di nnukwu

mkpa na mmepe akukụ na amuma nweta akunauba niile iji mee ka o nye ihe a chorọ n'ozuzu oke. Echiche ndi a niile ziputara na ego di mkpa n'etimmmonwu Ijele n'ala Igbo.

Ika Utu Ijele

Ika utu bu otu n'ime usoro achumnta ego e ji aru awuru Ijele. Utu mmonwu Ijele bu oru diri umunwoke niile no n'obodo n'ihi na o bu ha ka ihe nzuzo di na-etimmmonwu ahụ diri. Nke a mere na ihe banyere utu ya metutara umunwoke niile ma onye ukwu ma onye nta. Iloegbunam (2015) si na o bu umunwoke niile na ndi niile di ime n'obodo na-achọ iti mmonwu Ijele na-atu utu mmonwu Ijele. O si na ndi niile di ime n'obodo na-atu utu a, n'ihi na ebumnuche ha bu na ndi niile di ime ga-amu nwa nwoke ka ha wee sonye n'etimmmonwu Ijele ahụ.

Onyinye Akamkpa

Onyinye akamkpa bu otu uzo e si enweta ego e ji aru awuru Ijele. Onyinye a bu nke na-esi n'aka otutu mmadu ndi nwere mmasi n'Ijele ndi obodo ha ma o bu ndi enyi ha na-eti. Onyinye di etu a na-abia n'uzo di iche iche nakwa n'oge di iche iche malite n'ubochi ndi obodo kwekoritara na ha ga-eti mmonwu Ijele. Onye ndi obodo ya ma o bu ndi ikwunne ya ma o bu ndi enyi ya na-eti mmonwu Ijele chorọ inyere ha aka bu onyinye akamkpa ka o na-enye ha. Onyinye a nwere ike o buru site n'izutara ha ngwa egwu-"Igba Ijele." O nwere ike o buru mmadu iweputa onwe ya, oge ya na ike ya wee kuzie otu ihe ma o bu ibe ya banyere nkwardo a na-eme maka etimmmonwu Ijele ahụ. Onyinye di etu a nwere ike ibu site n'okwu agbamume ma o bu idi na-eme ndi n-achikoba egwu na ndi ozo a na-eme ihe banyere nkwardo etimmmonwu Ijele obi utu. Ndi obodo ji eme onu na-enye ha onyinye di etu a. Ha na-eji maka okwa ha no n'obodo na-abiakwa itunye utu ha, iji wee zara aha na ihe ndi obodo ha na-eme di ha mma.

Umuada

Ebe ozo ego e ji aru awuru Ijele si aputa bu n'aka umuada nwoke na nwanyi, o kachasi n'aka ndi ada obodo ahụ a na-alu n'obodo ozo. Umunwaanyi a na-alu n'obodo ozo ejighi ihe a na-eme n'obodo nna ha egwuri egwu. N'ihi nke a ha na-agba mbo ichikoba onwe ha onu n'obodo n'obodo ma na-esi anya ndi o bu ha ka nkwardo ha nyere ga-aputa ihe karia nke ibe ha. Iloegbunam (2015) si na o bu umuada ka e si n'aka ha enweta ego e ji aru Ijele. O bu nke a mere na odo na-aga obodo di iche iche ebe a na-alu umu ha ndi nwaanyi achumnta ego. O gara n'ihu kwuo na otutu mgbe ndi nwere mmiri a na-egbu azu na-enye Ijele mmiri, ka e were ego a kutara na ya ruo Ijele. Umunwaanyi a na-atukoba ego ha na-enye ndi biara ije odo, ma gbakwa mbo hu na ha biara n'ubochi Ijele ga-agba ma nyekwa nkwardo ha n'uzo puru iche n'oriri ya.

Ije Odo

O bu n'ime oge ahụ a na-amu egwu ka ije odo na- amalite. Ije odo a bu ohere o ji aga n'obodo di iche iche a na-alu umunwaanyi obodo ha na umu ada ha, na-agwa ha banyere etimmmonwu Ijele ha na-akwardo. O bu otu n'ime uzo ndi obodo na-achọ iti Ijele si achu nta ego. N'otu aka ahụ umu ha ndi nwaanyi ji ohere a atu utu puru iche wee na-eche mgba odo ga-abia n'obodo ha. "Ije Odo" ka a na-akpo njem ahụ odo na umukorobia ndi obodo na-eti mmonwu Ijele na-aga n'otutu obodo ebe a na-alu umu ha ndi nwaanyi. N'obodo o bula odo na ndi otu ya batara, umu ha ndi nwaanyi a na-alu n'ebe ahụ na umuada ha ndi nwoke na nwaanyi na-eji onu nabata ha. Tutu odo esi n'obodo ahụ puo n'ubochi ozo, umuada obodo ha a na-enye ha ego ha ga-etinye n'iru awuru Ijele na emume di iche iche a na-eme banyere etimmmonwu Ijele ahụ. O bu nke a mere na o buru na obodo chowa iti Ijele, odo ha na-amalite n'oge jewe obodo di iche iche achumnta ego a ga-eji kwado etimmmonwu Ijele. Njem odo a ka e ji agwa umuada na umu ha ndi nwaanyi a na-alu n'obodo ndi ahụ ka ha bia nkiri Ijele. Udeoba (2015) si na ije odo bu uzo e si akowara ndi

mmadu di ka umuada na umunwadiala na Ijele na-achọ igba n'oge adighi anya. Ha na-aga obodo di iche iche na-agwa ha na oge etimmmnwu Ijele ha eruola. Ego bu isi sekpu nti n'ije ahụ odo na-eje, n'ihina ije odo bu otu n'ime usoro achumnta ego e ji aru awuru Ijele.

Iru Awuru Ijele

Ihe ozọ putara ihe na nkwado a na-eme maka etimmmnwu Ijele, ka emume ya wee gaa werewere ma gbaa n'egbughi oge ma o bu gbue oge di n'aka onye orunka na-arụ ya. N'ihina o bu mgbe onye orunka rucharara awuru Ijele ka o ga-eji gbaa n'ama. Iloegbunam (2015) si, "O na-ewe m otu onwa iruputa mmonwu Ijele". O si na otutu ndi na-arụ awuru Ijele anaghi aru ya oso oso, ebe otutu ndi na-arụ ya ji ya eme nganga, nke mere na ha anaghi aru ya aru." O bu onodu abuo a mere na afọ ole a na-amu egwu Ijele di iche iche site n'otu obodo ruo n'obodo ozọ n'ala Igbo. O bu mgbe ndi obodo na-achọ iti mmonwu Ijele mutachara igba ya, muta egwu a na-agba ma a na-eti igba ma ruo awuru Ijele ka a ga-eji kwuo oge o ga-agba.

Mmechi

Ndi Igbo na-ekwu n'okwu na ihe nwere mbido ga-enwe kwa njedebe. Edemede nchocha a lebara anya n'etimmmnwu Ijele di ka otu n'ime odinala Igbo, nakwa onyinye puru iche nke ndi Igbo kwesiri ihazi ma weputara mbaüwa, n'oge a mbaüwa na-achọ usoro ha ga-esi eme ka üwa niile ghoo otu obodo. Ihe a choputara n'edemede a bu ndi Igbo ejighi odinala ha wee kporo ihe, nke mere na mmonwu Ijele ha akwanyere ugwu ma na-asopuru aputabeghi ihe n'odinala mbaüwa. Edemede a mejuputara ebumnuche e ji bagide ya, nke bu ozi o na-ezi na o kwesiri ka enye etimmmnwu Ijele ohere tosiri ya n'edemede nchocha. N'otu aka ahü, e si n'edemede a akpoghachi echiche ndi Igbo azu n'ihe banyere mmonwu Ijele. Nke a ga-eme ka onuogugu ndi mmadu ga-enwe mmasi n'odinala Igbo bu etimmmnwu okachasi mmonwu Ijele n'ala Igbo bawanye. Maka na onye kpoö oba ya mkpokoro agbataobi ya ewere ya kpoo ahia.

Edensibia

Agbo, J.N.(2011). "The Crisis of Identify and the Quest for Development in Africa: The place of Leadership in creating new culture". In Agu, D.C.(ed) *UJAH: Unizik Journal of Arts and Humanities*. Vol.12, No2. Awka: Fab Ameh. pp:204-239.

Ajawole, J.O. (2010). "Msic and Globalization: A Manage of Improvement in *AJRA: Awka Journal of Research and the Arts*. pp: 222-235.

Ajayi, S.I. (2003). "Globalization and Africa's Dilemma: The Myth and Reality." *Nigerian Tribune*, November 28.

Anyanwu, U. D. (2003). *Aspects of History and International Studies*. Owerri, R. Atlas Enterprises.

Amankulo, N. (2002). "The Art of Dramatic Art in Igboland." In Ofomata, G.E.K. (ed.) *A survey of the Igbo Nation*. Onitsha: Africana pp: 399-412.

Aniako, C. C. (2002). "Art in the Culture of Igboland." In Ofomata, G. E. K. (ed.) *A Survey of the Igbo Nation*. Onitsha: Africana. Pp. 300-349.

Asigbo, A. C. (2012). "Transmutations in Masouarade Costumes and Performance: An Examination of Abuja Carnival 2010." In Agu, D. C. (ed.) *Unizik Journal of Arts and*

- Humanities*. Awka: Fab Anieh. pp:1-13.
- Anto-Danso, I. (ed.) "Navigating Globalization, African's Antenna-Pan-Africanism and the New Partnership for African's Development." Inpp:40-164.
- Chukuezi, A. B. (2001). *Akọ Bu Ndu*. Lagos: Longman.
- Dobie, A. B. (2012). *Theory into Practice: An Introduction to Literary Criticism*. Boston: Wadsworth.
- Echeruo, M J. C. (1981). "The Dramatic Limits of Igbo Ritual". In Ogunbiyi Y. (ed.) *Drama and Theatre in Nigeria: A Critical Source Book*. Lagos: Nigeria Magazine pp: 136-148.
- Ekegbo, R. N. (2005). *Uwa Onye na Chi Ya*. Awka: D. U. C Countinental.
- Enekwe, O. (1981). "Myth, Ritual and Drama in Igboland". In Ogunbiyi, Y. (ed.) *Drama and Theatre in Nigeria: A Critical Source Book*. Lagos: Nigeria Magazine pp: 149-163.
- Eze, P.C.(2014). The significance of African Literature in the Face of Globalization: The case of Ubesie's *Ukpana Opkoko Buuru* and *Mmiri Oku E ji Egbu Mbe*." In Nnyigide, N., Ezeuko, R...Nwokoye, N., and Eyisi, J.(ed) *The Eagle of Igbo Literature: A Festschrift in Honor of Prof. G.O. Onyekaonwu (Etigbuchaa Eziokwu)* Nimo: Reu Charles & Patrick Publication.
- Giddens, A. (1999). *Run Away World*. London: Profile Books.
- Ikeokwu, E.S. and Onyejekwe, M.C. (2004) *Mmalite Omumuna Nghota Ejije Igbo Odinaala na Oloro ohuu*. Enugu: Cidjap Press.
- Iroegbu, P. (1994). *Enwisdomization and African Philosophy*. Owerri: International University Press.
- Ibekwe, E.U. (2013). "Traditional Music and Global Implications." In Okeke, T. (ed). *AMA: Journal of Theatre and Cultural Studies*. Vol.8. Nov.1. Nkpor: Brystev and Publishers. Pp: 92-103
- Kennedy, U. J. and Gioia, D. (2007). *Literature: An Introduction to Fiction, Poetry, Drama and Writing*. New York: Library of Congress Cataloging-in-Publication Data.
- Madu, J. E. (2004). "Igbo Masquerade Agent for Social Control and Adjustment." In *Honest to African Cultural Heritage*. Onitsha: Coskan Associates Printer & Publishers. pp: 51-58.
- Maduekwe, J. C. (n.d.). "Ego na-Ekwu". In Emenanjo, N. (ed.) *Utara Nti*. Ibadan: Evans Brothers Nigria Publishers.

- Nwachukwu, E. O. (2003). "Rhythms of Igbo Spiritism: A Reflection on some Igbo Music and Dances Associated with the Belief in Spirits." In Umeogu, B. (ed.) *Ogirisi: A New Journal of African Studies*. Amawbia: Lumos Press. pp: 160-175.
- Nwadike, I. U. (1992). *Ntoala Agumagu*. Nigeria: Ifunanya Publishers.
- _____ (2003). *Agumagu Odinala Igbo*. Onitsha: Africana.
- Nwokike, J. (2005). *Pottery and Cultural Life of Awha People*. Enugu: Mical Comm. International.
- Nzekwu, O. (1981). "Masquerade." In Ogunbiyi, Y. (ed.) *Drama and Theatre in Nigeria: A Critical Source Book*. Lagos: Nigeria Magazine. pp: 131-135.
- Njoku, F.O.C.(nd). Power, Politics, Development and the Metaphysics of Globalization. In Oguejiofor J.O.(ed) *Philosophy, Ideology and Civil Society*. Owerri: Living Flames Resources. pp: 119-139.
- Obamiro, J. K; Onsajinmi, D. B and Akande, A. O. (2008). "Assessing the Financing of Micro Enterprises in Ota, Ogun State." In Umebali, E.E (ed.) *Nigerian Journal of Cooperative Economics and Management*. Nimo: Reu Charels and Patrick. pp: 105-115.
- Obasi, G. O. (2010). "The Role of Audience in a Drama and Theatre, Compilation of Modern Igbo Drama Books Starting from the First." Unpublished. Department of Igbo, African and Asian Studies Nnamdi Azikiwe University, Awka.
- Ogu-Raphael, I. (2009) "The Medium of Theatre as an Alternative Conflict Resolution Mechanism: A Case for the Niger Delta." In Oguejiofor, J. O. and Odimegwu, F. H. (eds.) *Unizik Journal of Arts, and Humanities*. Awka: Valid Publishing. pp: 75-85.
- Okeke, T. J. (2009). "Oral Literature and Feminist: The Igbo Example." In Oguejiofor, J. O (ed.) *Unizik Journal of Arts and Humanities*. Awka: Valid Publishing Company. pp: 172-183.
- Okediadi, N .A. (2003). *Ije Uwa*. Enugu: Fulladu Publishing.
- Okodo, A. I. (2009). "The Igbo Masquerade as a Disciplinarian." In Aghamelu, F, and Asomugha, C. (eds.) *Readings in African Thought and Culture*. Aguata: Strong Tower Book Publishers. Pp: 258-270. Okodo, A. I. (2003). "Cultural Similarities and Variations of the Nigerian People". In Unachukwu, G. C., Ojiakor, N and Okafor, G (eds.) *Nigerian Peoples and Culture*. Enugu: John Jacob's Classic Publishers. pp: 43-56.
- Onyegbu, T. (2006). "Ego." In Nwadike, I. U. (ed.) *Akonauche*, Obosi: Pacific Publishers.
- Onwuneme, D. G. C. (2013). "Mmonwu Ozobune: A True Presentation of Igbo Traditional Drama". Unpublished. Edemede Nchocha PhD Department of Igbo, African and Asian Studies Nnamdi Azikiwe University, Awka.

- Onyeneke, A. O. (1987). "The Dead Among the Living: Masquerade in Igbo Society". Unpublished. Holy Ghost Congregation, Province of Nigeria and Asele Institute.
- Odimegwu, I. (2008). *Integrative Personhood: A Communalist Metaphysical Anthropology*. London Transaction Publishers.
- Tijan, H.O. (2011). "Globalization, Institution and Public Private Partnership: The Nigerian Experience." In Nkamnebe, A. D, Muo, M.C, Nnabuike, E., Osisioma, H., Nzewi, H., Nwankwo, F., Anazodo, R.N and Akpan, P.(eds.) *Managing Public Private Partnership for Africa's Prosperity*. Nimo: Rex Charles & Patrick. pp:385-398.
- Uchendu, V. C. (1965). *The Igbo of Southern Nigeria*. New York: Holt Reinhart and Winston.
- Ufford, I. I. (2002). "Identity of the Ibibio Woman in Performance: A Study of Mboppo, and Ebre Dances." In Okwori, J.Z (ed.) *Nigerian Theatre Journal*. Lagos: Dat & Partners Logistics. pp: 140-149.
- Ugonna, N. (1981). "Eze Igbozue: An Igbo Masquerade Play". In Ogunbiyi, Y. (ed.) *Drama and Theatre in Nigeria: A Critical Source Book*. Lagos: Nigeria Magazine pp. 495-503.
- _____ (1983). *Mmonwu: A Dramatic Tradition of Igbo*. Lagos: University Press.
- Ugwunnadi, I. (2006). "Ebube Mma." In Nwadike, I. U. (ed.) *Akonauche*. Obosi: Pacific Publishers.
- Ukwamedua, N. U. (2012). "Philosophy in Dialogue with Culture through Hermeneutics." In Agu, D. C (ed.) *Unizik Journal of Arts and Humanities*. Awka: Fab Anieh. pp: 184-204.
- Umezina, E. (2006). "Igba Mmonwu Amiyi: An Organological Study." In *Paradise in the Arts Celebrating Prof. C. C. Agbidike*. Awka: Afab Educational Books. pp: 481-486.
- Utoh-Ezeagugh, T.C. (2010). "Globalization of Cultural and culture of Globalization: Impact on Autochthonous Body Design Traditions." In Chiegboka, A.B.C, Utoh-Ezeagugh, T.C & Udechukwu, G.I (eds.) *The Humanities and Globalization in the third Millennium*. Nimo: Rex Charles & Patrick.

Ndi m Gbara Ajuju Onu

- Edozie, U. (2015). O bu onye Nteje gbara afọ iri ise na asato, o bu onye oru ugbo. Okwu onu ya banyere etimmonwu Ijele na Nteje 04/04/015.
- Iloegbunam, P. (2014). O bu onye Umuoba Anam gbara afọ iri asaa, o bu onye orunka. Okwu onu ya banyere orunka awuru Ijele n'Umuoba Anam na 18/11/2014.
- Iloegbunam, P. (2015). O bu onye Umuoba Anam gbara afọ iri asaa na otu, o bu onye orunka. Okwu onu ya banyere orunka na etimmonwu Ijele n'Umuoba Anam 12/03/015.
- Nnekwe, A. (2015). O bu onye Umuoba Anam gbara afọ iri asaa na ise, o bu onye oru ugbo. Okwu onu ya banyere mmonwu Ijele n'Umuoba Anam 11/4/015.

- Nweke, M. (2015). Ọ bụ onye Nteje gbara afọ iri ise na asato, ọ bụ onye ọrụaka ma na-etikwa igba. Okwu ọnu ya banyere etimmonwu Ijele na Nteje 24/04/015.
- Nweke, O. (2015). Ọ bụ onye Ifite Ogwuari gbara afọ iri ise na ato, ọ bụ onye ọrụ bekee. Okwu ọnu ya banyere etimmonwu Ijele n'Ifite Ogwuari 15/04/015.
- Udeoba, O. D. (2015). Ọ bụ onye Iyiora Anam gbara afọ iri anọ, ọ na-azụ ahịa. Okwu ọnu ya banyere etimmonwu Ijele n' Iyiora Anam 03/03/015.